

Јеврејски историјски музеј у Београду

Савез јеврејских општина Србије

Београд

2010.

Издавач

Савез јеврејских општина Србије

Аутор публикације

Војислава Радовановић

Фотографско снимање, скенирање и дигитална обрада

Веселин Милуновић

Лектор за српски језик

Јасмина Огњеновић

Преводацац на енглески језик

Жанета Миљанић

Помоћ у информацијама везаним за Други светски рат

Јован Мирковић

Припрема за штампу

Душан Олуић

Штампарија

КОСМОС, Београд

Тираж

750

Спонзор

Скупштина града Београда – Секретаријат за културу

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

069.02:94 (=411.16) (497.11) (036)

РАДОВАНОВИЋ, Војислава, 1960-

Јеврејски историјски музеј у Београду / [аутор Војислава Радовановић ;
преводацац на енглески језик Жанета Миљанић]. - Београд :
#Савез јеврејских општина Србије, #Јеврејски историјски музеј, 2010
(Београд : Космос). - 28, 29 стр. : илустр. ; 24 см

Насл. стр. приштампаног превода: The Jewish Historical Museum in
Belgrade. - Оба рада штампана у међусобно обрнутим смеровима. -
Податак о ауторки преузет из колофона. - Тираж 750.

ISBN 978-86-88113-01-4

а) Јеврејски историјски музеј (Београд) - Водичи COBISS.SR-ID 175964940

Увод

Јеврејски историјски музеј (ЈИМ) у Београду представља једну целовиту, по много чему јединствену музејску установу у Србији. То је једини јеврејски музеј у нашој земљи, тематски специјализован, а садржајно веома комплексан. Осим музејског материјала, Јеврејски историјски музеј има сопствени, сразмерно велики архив чија документација и фото-документација сведочи како о Холокаусту, у којем су многе јеврејске општине буквално нестале, тако и о животу и активностима јеврејских заједница из Србије и са територије целе бивше Југославије у 19, још више 20. веку, укључујући и савремене периоде.

Јеврејски историјски музеј је основан 1948. године у оквиру Савеза јеврејских општина бивше Југославије. Занимљива је чињеница да је идеја о оснивању музеја оваког типа много старија. Већ после првог Редовног конгреса Савеза јеврејских вероисповедних општина Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца одржаног 1921. године у Загребу, било је предлога и планова за стварање музеја- правога места за чување јеврејске баштине и културног идентитета. Ипак, ова идеја није остварена. Имајући у виду Други светски рат и догађаје коју су уследили почев од 1941. године у Југославији, са ове временске дистанце, може се слободно рећи да је "срећа у несрећи" што јеврејски музеј није тада основан.

Пошто је успео да се обнови, као водећа институција преживелих јеврејских општина ослобођене Републике Југославије, Савез се, у јесен 1945. године, обратио својим чланицама са молбом да прикупе све расположиве податке о Холокаусту и учешћу Јевреја у Народнослободилачкој борби. Био је то први, али сасвим конкретан корак ка музеју. Релативно брзо, у Загребу је формиран Музејско – историјски одсек у оквиру Правног одељења Савеза. Отпочело је систематско трагање за сачуваном архивском грађом. Године 1952. до тада сакупљена грађа је пресељена у Београд, када се наставило са трагањем и сакупљањем. "Одсек" је почео да се развија у правцу комплетне музејске установе. Те 1952. године, организована је изложба поводом откривања импресивног споменика Богдана Богдановића на сефардском гробљу у Београду, посвећеног јеврејским жртвама Холокауста. Поводом обележавања десетогодишњице обнове, Савез је 1955. поставио још једну изложбу о раду целокупне јеврејске заједнице у тадашњој Југославији.

За све то време, као оснивач и власник Музеја, Савез је био у сталном контакту са свим својим јеврејским општинама, обновљеним после невиђеног страдања 1941 - 1945. године. За заједнички Музеј и даље су стизали материјали који су се односили на историју југословенских Јевреја. Позиву Савеза су се одазивали и појединци, преживели Јевреји који су доносили понеки предмет или породичне фотографије, колекционари чије су збирке опстале сакривене, и други ... Многи су Музеју завештали предмете из породичних кућа од историјског, етнолошког или уметничког значаја, а повремено је вршен и откуп експоната, у зависности од тренутних услова. Почев од датума оснивања, па до 1959. године, сакупљен је музејски и архивски материјал, довољан да се исте године отвори лепа, сликовита - прва стална, музејска поставка. На дан 19. маја 1960. године, за јавност је отворен Музеј Савеза јеврејских општина Југославије, у истој згради у којој је и Савез. После извесног времена, назив музеја је преиначен у Јеврејски историјски музеј (ЈИМ), што много више одговара његовој намени и садржају. Са сакупљањем и стручном обрадом материјала се наставило, па је 1969. године отворена друга стална поставка Јеврејског историјског музеја, знатно богатија и изражајнија. За њену концепцију је била заслужна проф. др Видосава Недомачки, први управник Музеја.

После распада Југославије 1992. године, формиран је Савез јеврејских општина Србије у којем се окупило десет јеврејских општина, колико их укупно има у нашој земљи. Статус Јеврејског историјског музеја остао је исти – он је део Савеза јеврејских општина Србије. Иако је у саставу Савеза, Музеј се развио у институцију за себе, са својим специфичним животом, својом стручном екипом и својим пословним контактима са другим музејима.

С обзиром на то да је стална изложбена поставка Музеја отворена много пре распада Југославије, она се бави историјским, етнолошким и општекултурним темама везаним за јеврејство целокупног некадашњег југословенског подручја. Услед тешких политичких и економских проблема који су, почев од 1992. године притискали нашу земљу, Србију, нису се засад стекли услови за израду нове, другачије конципиране поставке. Међутим, ако имамо у виду чињеницу да су Јевреји овог дела Балкана имали заједничку историју и културна обележја- онда је неизбежно да и концепт нове поставке задржи, бар делимично, шири приступ у својој будућој презентацији. Због свега тога, а и захваљујући сложености и веома суптилно осмишљеној концепцији, реална старост сталне изложбене поставке Јеврејског историјског музеја никоме не смета, јер не утиче на изванредан квалитет информација о јеврејској историји и начину живота.

Стална изложбена поставка Јеврејског историјског музеја

По форми, стална изложбена поставка асоцира на времеплов - на историјске и етнолошке коридоре у којима се хронолошки и тематски откривају главни аспекти историје, културе и начина живота Јевреја на тлу свих бивших југословенских земаља.

Увод у причу почиње картом бивше Југославије са уцртаним миграцијама јеврејског становништва и местима њиховог живљења, почев од класичног римског периода почетком н.е., до друге половине 20. века, односно периода после Другог светског рата.

Симболи и фигуре
у жутој боји:

Романиоти, Јевреји који су живели расути по провинцијама огромног Римског царства, почели су да се досељавају почетком н.е. Према археолошким налазима, најстарија јеврејска насеља у овом делу Балкана, основана су у Стобију у Македонији, и дуж јадранске обале.

Симболи и фигуре у белој боји:

Ашкенази, Јевреји из централне и источне Европе, насељавали су екс-југословенска подручја у дугом временском периоду, од 12. до почетка 20. века. Многе групе су мигрирале из економских разлога, али још је више било оних који су бежали од прогона и погрома којима су били изложени, нарочито у Пољској и Русији у 18. и 19. веку. Насељавали су све крајеве западног Балкана, али су се највише концентрисали на северу Србије - у Војводини, као и у Хрватској и Словенији.

Симболи и фигуре у црвеној боји:

Сефарди, Јевреји Пиринејског полуострва, едиктом краљевског пара Изабеле и Фердинанда и под утицајем инквизиције, прогнани су 1492. године из Шпаније, и 1498. из Португалије. Расули су се по Европи, северној Африци и Блиском истоку. Веома велики број сефарда је населио Србију, Босну и Македонију, које су тада биле у саставу Турске царевине. Турски владари су благонаклоно гледали на сефардске Јевреје, сматрајући их dobrим трговцима, занатлијама, и цивилизованим пацифистима, који само могу бити од користи једној земљи.

До почетка Другог светског рата 1941. године, у некадашњим југословенским земљама је живело око 80 – 82 000. Од тог броја је у Србији било 35 – 37 000 Јевреја, подељених у сефардске (жути оквири са цифарским подацима) и ашкенаске општине (браон оквири). Број ортодоксних Јевреја је био занемарљив, свега неколико малих општина у Војводини (тамнобраон оквири).

➤ После уводних експоната, "пролазимо" кроз јеврејске четврти, улице, махале, гета, јеврејска гробља и синагоге разних градова бивше Југославије.

У земљама под турском доминацијом, Србији, Босни и Македонији, никада нису постојала гета. Јевреји су, као и други градски становници, живели у махалама (градска четврт, турцизам), које се међусобно нису јасно, територијално раздвајале. Гето, као део града са одређеним одликама (искључиво јеврејски, са гвозденом капијом која четврт одељује од осталих) је био карактеристичан за Хрватску са Далмацијом и Словенију.

У Београду је јеврејска четврт била је на Дорћолу, мада су Јевреји живели и у другим деловима града. Нема сачуване документације, али посредни подаци указују на то да је сефардска општина основана двадесетих година 16. века, при чему је ашкеназка општина већ постојала. Ашкеназа није било много и били су концентрисани на Савској падини. Такође, претпоставља се, са великом сигурношћу, да је стара синагога на Дорћолу, која је дуго опслуживала и сефарде и ашкеназе, била сазидана у првој половини 18. века, и то на месту још старије и, у ствари,

прве синагоге која је била сазидана половином 17. века, а потом срушена. Стара синагога је више пута обнављана и постојала је све до 1952, када је коначно срушена. Велика сефардска синагога Бет Лисраел је сазидана 1908. године, и то на другом делу истог плаца на којем је од 1928. почела да се зида импозантна зграда сефардске јеврејске општине, која постоји и данас. Сефардска синагога је уништена у немачким бомбардовањима Београда за време Другог светског рата. Данас, у Београду постоји само једна синагога, ашкеназка, Сукат Шалом, подигнута 1925. године у Космајској улици (део при Савској падини). Ова синагога је у функцији, верска служба одржава се редовно.

Следи скулптура Мојсија, вајара Славка Брилла, која "бди" над посебним простором где почиње збирка Јудаике - специфична етнолошка збирка са елементима примењене уметности, која обухвата синагогалне ритуалне предмете, ритуалне предмете за употребу приликом кућних празника, одећу, амулете, и друге експонате који дочаравају јеврејске обичаје, религију и културу засновану на свицима свете књиге, **Торе** – Пет књига Мојсијевих.

Десно, отворена **Тора** са показивачима за текст - **јадаим** (множ. хебр.); лево, затворена **Тора** са опремом која се састоји од: текстилне навлаке – **меила**, два украса за Торине држаче - **римоним** (множ. хебр.) на врху, између којих је мала стилизована **кетер Тора** (круна за Тору, хебр.), док је испред прислоњен **штит за Тору**. Иза поменутих експоната окачена је синагогална завеса - **парохет** (хебр.), којом се прекрива свети орман – **арон хакодеш** (хебр.), у којем се чувају **Торе** и њихова опрема када нису у употреби. Овде се још налазе и један посебан штит за Тору мањих димензија, менора, ритуални рог којим су најављивани празници – **шофар** (хебр.), **кетер Тора** већих димензија, неколико **римоним** и **јадаим**, и два велика синагогална свећњака. Ови предмети воде порекло из Аустро-Угарске, источне Европе, Босне и Солуна; период 19 – 20. век.

У наставку се срећемо са другим одабраним примерцима оригиналних ритуалних предмета из **Јудаика** збирке ЈИМ-а.

◀ **Парохет** из 18 – 19. века, испред кога су изложени **јадаим**, **римоним**, **кетер Тора** и **штит** за Тору, и са сваке стране молитвени шалови – **талити** (хебр.) од различитих материјала, један од свиле, један од вуне. Ови предмети воде порекло из земаља Аустро-Угарске, источне Европе, и Израела; период 19 – 20. век. Посебно, у доњем делу витрине налази се **Тора** из Ливорна, из 18. века.

Лево, у вертикалном низу су деветокраки свећњаци – ханукије, који се узајамно разликују по својим облицима мада им је намена иста: користе се за Хануку, празник светлости којим се слави победнички рат Јевреја против старих Грка и ослобађање Јудеје у 2. веку пре н.е. Ови ритуални свећњаци воде порекло из Аустро-Угарске, Пољске, Холандије; период 18 – 19. век.

Неколико предмета за **Песах** – велики празник којим се слави излазак Јевреја из египатског ропства под вођством Мојсија у 13. веку пре н.е., њихов боравак у пустињи и коначан долазак у свету земљу **Канаан** (територија данашњег Израела): различити типови тањира за Песах и специјално шивени и везени покривачи за ритуални бесквасни хлеб – **мацот** (хебр.) Предмети воде порекло из Пољске, Румуније и Париза; период 19 – 20. век. Употреба ових предмета је само сегмент у сложеном обреду празновања Песаха.

Лево, одабрани примерци ритуалног предмета – **Мегилат Естер** (прича о Естери, хебр.), свитка у сребру или дрвету, различитих димензија и орнаментике, чије читање представља централни обред у светковању **Пурима** – празника којим се слави Естер која је спасла Јевреје од погрома у време персијске доминације (6 – 4. век пре н.е.). Предмети воде порекло из Италије и других земаља западне Европе, земаља Аустро-Угарске, источне Европе, и Блиског истока (Багдад); период 17 – 19. век.

Предмети који се употребљавају на **Шабат** – највећи јеврејски празник који се светкује од петка кад зађе сунце, до суботе кад зађе сунце: горе, један пар свећњака, пехари, чаше, тањир, нож за Шабат; доле, покривач за суботњи хлеб, тањир, свећа, чинијица за **хавдалу** (обред испраћања Шабата); десно, горе, одабрани примерци посудница за миришљаве траве – **бесамим** (хебр.), који се такође употребљавају приликом испраћања суботе. Предмети воде порекло из Сенте, Беча, Граца, Будимпеште, уопште земаља Аустро-Угарске, источне Европе, и Израела; период 19 – 20. век

Сасвим у левом крају витрине, одабрани ритуални предмети који прате неке сегменте обичаја животног циклуса: горе, чаше и пехари за венчање, окови за молитвенике; доле, дечји молитвени шалови – **талиг катан** (хебр.) намењени мушкој деци, прибор за обрезивање мушког детета и бокал за ритуално прање руку. Предмети воде порекло из Беча, Осигека, земаља Аустро-Угарске, источне Европе, Италије и Србије; период 19 – 20. век.

Примери начина одевања јеврејских сефардских жена, рабинска одора и одабрани амулети. У витрини лево, специфична врста женске одеће - **антерија**, испод које се налази памучна женска кошуља, око врата је амулет у облику упадљиве огрлице; доле се налази пар женских, свечаних везених ципела, један везени женски јелек - **фермен**, као и женска капа - **токадо / тукаду**; десно је сомотска везена хаљина за свечане прилике. Вез на свим предметима изведен је позлаћеном бакарном нити. У средини је рабинска одора. У витрини се још налазе и рабинске и мушке капе – **кипа**, торбице за молитвене предмете, неколико амулета и један молитвеник штампан у Бечу. Предмети воде порекло из Босне, Бугарске, северне Африке и Израела; период 19 – 20. век.

Јевреји су континуирано живели у балканским земљама током целог средњег века, мада је из раног периода остало мало њихових трагова услед неуједначених миграционих кретања и насељавања. Међутим, од 14. века па надаље, наилазимо на писане изворе о јеврејском становништву у средњовековним српским земљама, као и Дубровачкој републици и већим далматинским градовима, Задру и Сплиту.

Копије рукописа из каснијег периода средњег века и, у наставку, почетак новог века кроз судбину сефардске Јеврејке, Грације Мендес Наси, која из Португалије бежи у Турску преко Дубровника.

Настављамо овим историјским коридором и улазимо, и пролазимо кроз 19. век, кроз јеврејске заједнице Србије, Хрватске и Босне. Копије делова разних књига које су вођене у јеврејским општинама великих и малих градова, белешке, кореспонденција, спискови, документа, скице и цртежи, репродуковани снимци јеврејских удружења, чланова општинских управа, рабина, грађана, дочаравају начин живота и организацију јеврејског становништва у 19. и почетком 20. века.

Пано лево, Србија у време кнеза Милоша Обреновића; карта Србије и копије документа. У доњем десном углу је "Распис Министра Правде" из 1884. године, поводом одлуке Берлинског конгреса одржаног 1878. да се Кнежевини (у том тренутку већ) Краљевини

Србији призна независност, с тим што ће сви њени грађани имати иста права, без обзира на националност и вероисповест.

Пано десно, репродукције старих архивских снимака и копије докумената који се односе на живот и рад сефардске и ашкенаске јеврејске општине у Београду током 19. и у првој половини 20. века: Јеврејско женско друштво, које је било основано 1875. године, на прослави 25-годишњице постојања 1900; спискови сефардских и ашкенаских Јевреја у Београду 1856. године; чланови Управе сефардске јеврејске општине 1889. и заједнички снимак чланства по завршетку Првог светског рата 1918; неколико истакнутих београдских Јевреја; краљ Србије Петар I Карађорђевић полаже камен темељац за изградњу сефардске синагоге Бет Јисраел 1908. године.

Репродукције старих архивских снимака и копије докумената који се односе на живот и рад јеврејских општина у појединим градовима Војводине - Новом Саду, Суботици, Ади, Зрењанину, током 19. и у првој половини 20. века.

Репродукције старих архивских снимака и копије докумената који се односе на живот и рад појединих јеврејских општина у Хрватској – у Загребу и неким већим далматинским градовима током 19. и у првој половини 20. века, као и посебан фото - колаж посвећен Јеврејима Саграјева, у 19. и с почетка 20. века (пано десно).

С обзиром на тип музеја, стална изложбена поставка Јеврејског историјског музеја првенствено пружа посетиоцу историјске и етнолошке информације о Јеврејима у Србији и бившој Југославији. Ликовна дела – слике и скулптуре, изложена су спорадично, припадају различитим временским периодима и стиловима. Намена ових пажљиво одабраних и веома вредних слика и скулптура није само у томе да изазову естетски доживљај, већ и да визуелно допринесу општем утиску о историјским збивањима и начину живота јеврејске популације.

Лево, аутопортрет једног од најзначајнијих јеврејских сликара у Србији, Леона Коена (1859 – 1934); десно, портрети београдског рабина из 19. века, Давида Мошеа Алкалаја и његове супруге, које је насликао српски сликар Милан Јовановић.

Враћамо се историји и документарном материјалу.

➤ Веома важан моменат у друштвеној историји Јевреја бивше Југославије свакако представља оснивање Савеза јеврејских вероисповедних општина у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, 1919. године. Иако по својој структури веома сложен, Савез се веома брзо показао као једна добро уређена национална и верска организација, са јасним и корисним социјалним и културним циљевима и програмима. Када је установљена Краљевина Југославија 1929. године, донет је и закон о верској заједници Јевреја у Краљевини, који је за Савез значио даљи напредак и утврђивање статуса. Изложене копије докумената о Савезу јеврејских општина из тог периода само наговештавају његове бројне и успешне активности на пољу образовања, издаваштва, очувања јеврејског идентитета, и сарадње са европским и светским јеврејским организацијама.

У наставку, на следећем пану, могу се видети фотографије првог председника Савеза јеврејских вероисповедних општина Краљевине Југославије, др Хуга Шпицера (председник до 1933), затим другог председника, др Фридриха Попса (од 1933. до 1948), као и снимак са једне од седница Савеза. У комбинацији са овим снимцима, следе снимци посвећени снажном ционистичком покрету у Краљевини Југославији: председници Савеза циониста, др Давид Алкалај и др Александар Лихт, седнице и скупови циониста, писмо Милана Веснића, српског посланика у Паризу, упућено др Давиду Албали, српском изасланику у српској ратној мисији у САД, 1917. у којем Веснић пружа безрезервну подршку ционистичкој идеји и оснивању Израела. Представљен је и Јехуда Хај Алкалај (1798 – 1878) са женом Естер, рабин који се сматра претечом ционистичког покрета у Краљевини.

➤ Посебну тематску целину чине копије докумената и портрета људи који су на различите начине, и у разним епохама оставили трага у култури бившег југословенског подручја: Шалом Шалем, рабин у Београду у 17. веку (иначе родом из Једрена, касније се одселио у Амстердам); Аматус Луситанус, лекар из Португалије, живео у Дубровнику у 16. веку; Исак Хаим Салом, лекар и представник јеврејског живља у Сарајеву средином 19. века; Јавер Барух из Сарајева, посланик у Цариградском Парламенту, 19. век; Хајим Давичо, књижевник и конзул Србије у Трсту, Минхену и Солуну, 19 – 20. век; Абрахам Капон, писац и преводилац, оснивач првог јеврејског листа у Босни "Ла Алборада" 19 – 20. век; Јосиф Шлезингер, вођа и диригент (тзв. капелмајстор) кнежевског, дворског оркестра у Србији, 19. век.

Лево, јеврејски уметници – глумци, диригенти и музичари, књижевници и публицисти, у периоду између два светска рата.

Десно, аутопортрет (цртеж) Моше Пијаде, сликара и политичара, који је после Другог светског рата био председник Скупштине социјалистичке Југославије; поред је занимљива дрвена скулптура Славка Брила "Радник", симбол једног уметничког правца у социјализму.

Друштвени, политички, уметнички и културни живот Јевреја је, у првој половини 20. века (до Другог светског рата), био изванредно развијен у свим подручјима бивше Југославије. У оквиру образовног и школског система, у неколицини већих градова постојале су јеврејске основне школе, а понегде и предшколске установе. Културно – уметничка друштва, као што је било Српско – јеврејско певачко друштво или сарајевска "Лира", хорови и музички ансамбли, били су бројни и уживали су наклоност широке публике. Јеврејска спортска друштва су окупљала многе младе људе, спортом су се бавили и младићи и девојке. Нарочит значај у друштвеном животу младих Јевреја имала су разна омладинска друштва - радничка и студентска, са својим бројним активностима и оптимизмом. У основи јеврејских омладинских друштава лежала је ционистичка идеја и племенита тежња да се мирним путем, и вредним радом, оснује држава Израел. Најпопуларније, а тиме и најбројније омладинско друштво у тадашњој Краљевини Југославији, било је Хашомер Хацаир.

Десно, јеврејске основне школе са својим учитељима и ђацима у Сарајеву, Загребу, Земуну, Новом Саду; јеврејска обданишта у Битољу и Сарајеву; Естира Русо, учитељица јеврејске основне школе у Београду, позната по свом образовању и предузимљивости; јеврејске занатске школе. Лево, јеврејска културно – уметничка и певачка друштва у Београду, Сарајеву, Загребу, и другим градовима, музички бендови, концерти. Јеврејска спортска друштва.

Омладинска радничка и студентска друштва, њихови скупови и заједничке активности, излети, радна камповања (хахшаре – обучавање у пољопривредним и занатским делатностима као припрема за одлазак у Израел, и боравак у тзв. мошавама – омладинским камповима).

Оригинална застава најпопуларнијег омладинског друштва Краљевине Југославије Хашомер Хацаир, одељења из Сомбора

Скоро неприметно, од бројних веселих фотографија јеврејске омладине, предратних цез бендова, женских спортских Хазена тимова, на којима су предратне госпођице са лоптом у комичним дресовима, прелази се на - ратове. У комплексном, мада сажетом колажу фотографија приказано је учешће Јевреја у Балканским ратовима (које је водила Србија против Турака и Бугара за ослобођење тадашње јужне Србије, касније Македоније) 1912 -1913, и Првом светском рату, 1914 – 1918. Први светски рат је нарочито био трагичан за српски народ и војску, иако је Србија изашла из рата као победник. Управо тај страشان период условио је дефинитивно зближавање Срба и Јевреја, који су као грађани Србије "Мојсијеве вере" (многи Јевреји су се изјашњавали као "Срби Мојсијеве вере") показали изузетну лојалност, приврженост и храброст. За своје заслуге, многи српски Јевреји одликовани су медаљама за храброст, а поједини и орденом Карађођевог звезде, највећим одликовањем у тој категорији.

Српски Јевреји – војници, официри, и други учесници у Балканским ратовима и у Првом светском рату, 1912 – 1918. године. Десно: групна фотографија београдских Јевреја код Једрена (други Балкански рат против Бугарске) 1913. године; јеврејски официри на коњима, Бенко Давичо и Моша Амар; шест појединачних снимака у низу – Давид Амар, Исак Де Мајо, Моша Пинто, др Исак Херцог, Хајим Давичо и Јован Мандил. У средини, колаж од шест снимака: Нети Мунк, Биња Данити, Шалом Русо, др Аврам

Јосиф Винавер, др Натан Тајтацк и Леон Лебл. Лево, копије снимака: помен српским и јеврејским лекарима и апотекарима који су учествовали у ратовима 1912 – 1918, и споменик јеврејским ратницима 1912 – 1918. који се налази на активном јеврејском (сефардском) гробљу у Београду.

По завршетку Првог светског рата, створена је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, која 1929. постаје Краљевина Југославија. Краљевина је настојала да развије привреду и обезбеди мир. Међутим, миран период на овим просторима, није био тако миран у свету. Велике економске кризе тридесетих година прошлог века, као и пораст антисемитизма и свакојаким облика ксенофобије и шовинизма, резултирали су коначним бујањем нацизма и доласком Хитлера на власт у Немачкој 1933. године. Док нацистичка идеологија постаје језива претња свету, истовремено се одређени друштвени слојеви у Југославији, махом радници и образована омладина, незадовољни политиком Краљевине и израбљивањем народа, почињу да окрећу комунистичкој идеологији. У основи племенита, хумана и заштитничка идеја комунизма привлачи све више људи, међу којима сразмерно велики број чине југословенски Јевреји.

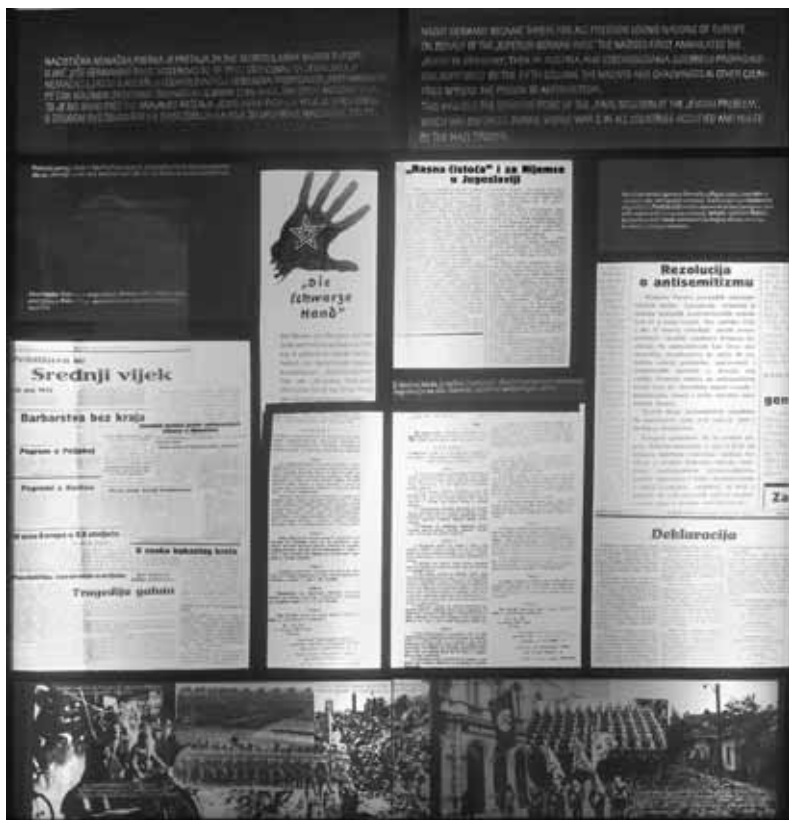

Пано лево, групне фотографије младих Јевреја између два светска рата, који ће 1941. године отићи у партизанску борбу. Горе, омладинци Хашомер Хацаира у Београду; испод, јеврејско радничко друштво "Мататја".

Пано десно, јеврејски интелектуалци, комунисти, као политички осуђеници. Моша Пијаде у затвору 1934; десно горе, Хаим и Леон Самаковлија, снимци за полицијску евиденцију; испод лево, групни снимак јеврејских политичких затвореника; десно, појединачни снимци Павла Бихаљија и Рафаела Батинија; сасвим доле, појединачни снимци Диде Де Мајо, Олге Алкалај, Магде Бошковић, др Адолфа Сингера, и портрет - цртеж Павла Вертхајма.

Колаж фотографија и копија докумената посвећен југословенским Јеврејима, комунистима и учесницима у Грађанском рату у Шпанији, 1936 – 1939.

Копије чланака и докумената пре почетка Другог светског рата. Новински чланци предратних издања "Жидова" (јеврејског листа штампаног у Загребу) о доласку Хитлера на власт, о прогону Јевреја у Европи, вандалском нападу на јеврејску заједницу у једном пољском граду, спаљивању књига које "угрожавају расну чистоћу" немачког народа; две антијеврејске уредбе објављене у Службеним новинама Краљевине Југославије 1940. и Декларација Савеза јеврејских вероисповедних општина Краљевине Југославије, објављена поводом антијеврејских уредби, такође из 1940. године.

Влада Краљевине Југославије потписала је пакт са силама Осовине 25. марта 1941. године. То је изазвало војни пуч и обарање Владе.

За Југославију, Други светски рат је почео зверским немачким бомбардовањем Београда 6. априла 1941. године, без претходне објаве рата. После 12 дана, војска Краљевине Југославије се предала и Југославија је подељена између окупационих сила.

Немци су успоставили окупациону управу у Србији, укључујући Банат, источни регион Војводине (Војводина обухвата северни део Србије), а део Словеније су анектирали. Италијани су анектирали и под својом управом држали, такође, део Словеније, затим Горски Котар и Далмацију (приобална Хрватска) и Црну Гору. Делови Косова и Метохије, Македоније и Црне Горе су ушли у састав италијанског протектората Велика Албанија. Мађари су анектирали Бачку (западни регион Војводине), Барању и Прекомурје и окупирали Међимурје (области у Хрватској). Бугари су анектирали већи део Македоније, и делове источне и јужне Србије. На просторима где су у већем броју живели припадници немачке (Банат) и албанске (Косово и Метохија) националне мањине, њихове политичке и оружане снаге су имале и фактичку власт. У Хрватској, Босни и Херцеговини, као и у Срему, (југозападни регион Војводине) успостављена је усташка (нацистичка) држава под називом "Независна држава Хрватска / НДХ".

Међу народима окупирани и подељени Југославије, у најтежем положају су били Срби и Словенци, док су припадници етничких и верских заједница – Јевреји и Роми, скоро потпуно уништени.

Мапа Југославије са окупационим зонама и означеним местима где су били логори смрти, сабирни логори, конфинациони логори, затвори, места масовних убијања.

Србију су окупирали Немци који су жестокиим злочинима над цивилним становништвом сузбјали сваки отпор. Уследила су хапшења, стрељања, вешања. Србија је била једина окупирана земља у Европи, у којој су Немци спровели закон "100 за једног" – за једног убијеног немачког војника, стрељати сто талаца, грађана. Међутим, они који су били предвиђени за тотално истребљење, били су – Јевреји. Тај специфичан, потпуни геноцид над Јеврејима, Холокауст, спровођен је тако систематски, педантно, да су немачки војни заповедници, после свега неколико месеци од окупације, јављали Берлину да је Београд "очишћен од Јевреја". И заиста, око 10000 београдских Јевреја је нестало, а укупно око 85% са територије целе Србије. Немачки логори у самом Београду, немачки логори у другим градовима Србије, масовна стрељања, масовна пљачка ... Холокауст.

Копије немачких и усташких антијеврејских наредби, 1941. ➤

➤ Копије и оригиналне немачке, усташке, бугарске и италијанске антијеврејске наредбе, жуте траке и беџеви и неколико јеврејских легитимација, све у сврху обележавања јеврејског становништва; горе, фотографије Јевреја са жутим тракама у Загребу; доле, фотографије Јевреја на принудном раду у Београду и на подручју Баната; доле десно, снимак сцене злостављања Јевреја у Банату од стране фолксдојчера, који су масовно сарађивали са Немцима и учествовали у злочинима над јеврејским и другим становништвом.

➤ Примери усташког и немачког разарања јеврејске материјалне баштине - рушење и уништавање синагога и јеврејских гробаља у Србији (Београд, Нови Сад, Сента, Стари Бечеј), Хрватској (Загреб, Вуковар, Сисак, Осијек), Босни (Сарајево). Испред паноа, скулптура "Робијашнице" вајарке Весне Скопал; десно, графике и макета споменика јеврејским жртвама (оригинал се налази у Јад Вашему) једног од најпознатијих јеврејских уметника, Нандора Глида.

➤ Горе, фотографије депортације 7160 македонских Јевреја у логор смрти Треблинку и копије докумената – немачко-бугарски споразум о депортацији македонских Јевреја (десно) и телеграм немачке логорске управе о томе да су Јевреји стигли у Треблинку (сасвим лево).

У средини, колаж докумената: фрагменти разних немачких извештаја о ситуацији у Београду, логору на Сајмишту, стрељању Јевреја 1941. (препис на српском језику из 1948); усташки огласи о хапшењу Јевреја (Дубровник 1941.), усташке наредбе за присилно исељавање Срба и Јевреја (Загреб, 1941), усташки извештаји о затварању Јевреја у логоре и другим антијеврејским активностима.

Доле, низови фотографија немачких, мађарских и усташких злочина – физичко злостављање, вешање појединаца и масовно вешање талаца у Суботици, депортација у логор смрти на Сајмишту, претрес и пљачка, масовна стрељања у Шапцу, сцене тзв. "Рације" у Новом Саду, једног од најстрашнијих злочина мађарских нациста над грађанима, 1942.

Снимци Аушвица, Бухенвалда и посмртних остатака жртава у масовним гробницама; оригинална логорашка одећа, сапун од људских лешева и конзерва са отровним гасом Циклон Б.

Снимци Сајмишта (после бомбардовања Београда 1944) и посмртних остатака жртава у масовним гробницама. Логор на Сајмишту био је највећи немачки логор на Балкану, и то првенствено за јеврејске жене и децу из Београда и Баната, док је мушкараца било у мањем броју. Јеврејски мушкарци из Београда и Баната затварани су у сабирни логор Топовске шупе, одакле су камионима одвожени на стрељање ван Београда. Осим што је велики број заточеника логора Сајмиште умирао од глади и болести, за физичко уништење коришћен је специјално наручен, херметички затворен камион Сауер из Берлина, назван душегупка, у којем су гушени људи током војне од Сај-

мишта до села Јајинаца у околини Београда. У Јајинцима, тела су истоваривана и бацана у заједничке раке. Од средине децембра 1941. до маја 1942, на овај начин, Немци су побили све заточене Јевреје са Сајмишта. После тога, логор је променио намену – служио је за затварање углавном Срба и партизана, од којих су многи депортовани даље, у друге логоре изван Југославије.

➤ На пану, десно, снимци немачког логора за Србе и Јевреје на Бањици, из којег су заточеници одвожени ван града на стрељање.

Лево, снимци усташког логора Јасеноваца – највећег не-немачког логора у Европи, намењеног за истребљење Срба, Јевреја и Рома, као и политичких неистомисљеника, а у оквиру опште усташке идеје о стварању етнички чисте Хрватске. У јасеновачком логорском комплексу, усташе су побиле десетине и десетине хиљада људи, на најсвирепији могући начин – тољагама, ножевима... У средини, горе, испред фотографија изложене су оригиналне логорске дописнице које су писали логораши из Јасеновца.

У средини, доле, изложени су и оригинални лични предмети убијених Јевреја из Бачке, који су били на принудном раду у борским рудницима 1944. Предмети су нађени приликом ексхумације масовне гробнице код места Црвенка, где су крајем рата Немци извршили масовно стрељање тих људи.

➤ На пану, десно, снимци усташких логора у Ђакову и Сиску (дечји логор); италијански логори. Раб и Феррамонт; немачки логори Сајмиште, Београд, и "Црвени крст", Ниш.

Лево, примери Холокауста у Европи: Варшавски гето, Мајданек, Вобелин, Дахау, Белзен, Треблинка, Нордхаузен.

Испред пану је мермерна макета Споменика јеврејским жртвама у Бору, вајара Момчила Крковића.

Велики број југословенских Јевреја се определио за Комунистичку партију, која је, током Другог светског рата, показала завидан ниво организације у свим облицима борбе против нацизма, немачких окупатора и њихових савезника и помагача. Многи Јевреји, комунисти, директно или посредно, учествовали су у акци-

јама Покрета отпора, а око 4500 Јевреја је отишло у партизане. Иако су партизане чинили слабо наоружани некадашњи грађани и сељаци, према којима Немци нису имали никакав ратни морал, они су брзо прерасли у праву армију, са гвозденом дисциплином и изванредним способностима, нарочито у герилском начину ратовања.

Копије докумената – разних обавештења о стрељању Јевреја и других комуниста у Загребу, Београду и Сарајеву; фотографије Руже Шулман и Шандора Франка, стрељаних у Зрењанину 1941; у наставку, фотографије др Иштвана Гереа, Иштвана Милера, Шпире Мађаша, Кароља Левија и Денеша Левија, обешених у Сенти 1941.

Колаж фотографија јеврејских партизана, појединци и разне сцене из Другог светског рата.

▶ Пано лево, две фотографије: Јосип Броз Тито, врховни командант народно-слободилачке војске (касније председник СФР Југославије) и Моша Пијаде, члан Врховног штаба (касније председник Народне Скупштине, омиљен и уважен политичар), снимљени 1942. у Јајцу; испод, Рабски батаљон – који су формирали јеврејски интернирци у италијанском логору на Рабу, после капитулације Италије 1943. Батаљон се убрзо прикључио већим партизанским формацијама.

Пано десно, југословенски Јевреји, народни хероји.

Око 650 Јевреја, који су били официри југословенске Краљевске војске, заробљено је и депортовано у војне логоре у Немачкој. Иако су Јевреји били у далеко лошијем положају од других војних заробљеника, чињеница да припадају званичној војсци Краљевине Југославије натерала је Немце да бар донекле поштују Женевску конвенцију. Иако им је живот висео о концу за најмању ситницу (неки су убијени или су помрли под различитим околностима), већина јеврејских војних заробљеника је, ипак, успела да се врати и укључи у општу обнову разрушене земље.

▶ Групна фотографија Јевреја, војних заробљеника у Оснабрику, Оф-лаг VI C, 1942; портрет фотографија Жење Козинског из Београда, који је 1944. стрељан у војном логору због антинацистичких активности.

По завршетку Другог светског рата и ослобођењу целе земље, отпочела је обнова јеврејске заједнице, односно Савеза јеврејских општина Југославије. Процењује се да је у Холокаусту, у бившој Југославији, страдало 82% укупне јеврејске популације. Нестале су читаве породице, па чак и јеврејске општине, што значи да је од 82000 Јевреја, колико их је било на територији Југославије пред сам почетак Рата (укључујући и јеврејске избеглице из неколико европских земаља), убијено око 67000. Без обзира на овај стравичан биланс, Савез јеврејских општина Југославије се поново консолидовао и окупио своје преостале јеврејске општине. Живот се наставио ...

▲ Фотографија зграде Савеза јеврејских општина Југославије у Змај Јовиној улици (1948. године Савез се преселио у зграду Јеврејске општине Београд, у Краља Петра 71А); групна фотографија са др Фридрихом Попсом, који је био председник Савеза од 1933. до 1948; снимци разних јеврејских социјалних установа за збрињавање и помоћ угроженим лицима; развијање и обнављање разних активности (чланови тзв. Аутономног одбора за помоћ, седнице, обнова преостале ашкенаске синагоге у Београду и верске службе, Споменик јеврејским жртвама на сефардском гробљу архитекте Богдана Богдановића, подигнут 1952); снимци алија (исељавања, хебр.) југословенских Јевреја у Израел, у периоду 1948 - 1952; председници Савеза, др Алберт Вајс, 1948 – 1964. и др Лавослав Каделбург, 1965 – 1991.

Музејске збирке и Архив

Јеврејски историјски музеј у Београду састоји се од две основне целине: музејских збирки и архива.

Музејске збирке:

УМЕТНИЧКА – ЛИКОВНА ЗБИРКА - слике, цртежи и скулптуре.

Временски и територијални оквири – 19 – 20. век - бивша Југославија, Европа, САД, Израел.

КУЛТУРНО – ИСТОРИЈСКА ЗБИРКА

- Збирка медаља, значки, плакета и застава.

Временски и територијални оквири – 20. век - бивша Југославија, Европа, Израел.

- Збирка старе и ретке књиге,

Торе, хагаде, молитвеници, рукописи, бележнице и верске књиге.

Временски и територијални оквири – 18 – 20. век – Београд, бивша Југославија, Европа.

ИСТОРИЈСКА ЗБИРКА – Холокауст збирка

- Предмети из логора, лични предмети жртава, нађени у масовним гробницама приликом ископавања и жуте траке и беџеви, којима је обележавано јеврејско становништво.

- Партизанска ратна опрема и оружје.

Временски и територијални оквири – 20. век – бивша Југославија, Немачка.

АРХЕОЛОШКА ЗБИРКА

- Предмети, надгробни споменици, плоче са фасада синагога.

Временски и територијални оквири – 6. и 7. век пре н.е., Египат, Палестина, Ирак; 17 – 20. век, Србија.

ЗБИРКА ЈУДАИКЕ – представља сасвим специфичну етнолошку збирку са елементима примењене уметности и њоме су обухваћени: синагогални обредни предмети, кућни и лични обредни предмети и амулети, брачни уговори – кетубе, одећа и накит. Посебну групу чине предмети који су употребљавани у јеврејским породицама, а имали су практичну, свакодневну, или одређену обичајну функцију.

Временски и територијални оквири – 17 – 20. век – Србија, бивша Југославија, Европа, Израел, северна Африка.

Архив Јеврејског историјског музеја:

Јеврејски историјски музеј има сразмерно велики архив са око 1000 дужних метара грађе. Архив садржи грађу везану за живот и рад Савеза и јеврејских општина бивше Ју-

гославије пре Другог светског рата, јеврејску предратну штампу, грађу везану за антисемитизам и Холокауст, као и обимну грађу Савеза и јеврејских општина из периода после 1945. године до данас, и хемеротеку. Осим документације и фотодокументације, архив обухвата две електронске базе података – жртве Холокауста са територије целе бивше Југославије и јеврејске матичне књиге Београда.

Располажући оваквом архивском грађом, Јеврејски историјски музеј има сталну и веома динамичну сарадњу са великим бројем истраживача свих професионалних профила, из земље и иностранства. Такође, сарађује и са домаћим и иностраним музејима, и то тако што пружа разне врсте стручних информација, размењује публикације и снимке, учествује на њиховим повременим изложбама, а у неким случајевима, копије одређеног материјала нашег Музеја се могу видети и у сталним музејским поставкама у иностранству (Меморијални Холокауст музеј у Вашингтону, Меморијални музеј убијених Јевреја у Берлину, и др.).

Један од најважнијих послова у оквиру архивске делатности обављаних у Музеју почев од 1998. године, било је интензивно претраживање и сакупљање података и потврђивање веродостојности тих података о Јеврејима - жртвама Холокауста. На основу тих података, многи који су преживели Холокауст остварили су своје право на одштету од Немачке (посредством Клеимс Конференције).

О изложбама Јеврејског историјског музеја

Јеврејски историјски музеј је приредио велики број тематски разноврних изложби, како студијског, тако и уметничког карактера. Број изложби указује на интересантну чињеницу да је релативно мали Јеврејски историјски музеј приређивао и по две изложбе годишње, подразумевајући и повремена гостовања у другим градовима. Да би читалац стекао утисак о томе какве су све теме обрађиване и приказиване на изложбама нашег Музеја, као пример наводимо само двадесетак наслова из различитих временских периода:

- **Изложба графика Радована Хиршла**, 1971. Београд;
- **Уметничка обрада метала за јеврејске празнике и обреде**, 1974. Београд;
- **Породица Барух - породица револуционара**, 1976. Пожаревац, Ниш;
- **Везене тканине из јеврејских збирки у Југославији**, 1978. Београд;
- **Јеврејска штампа на тлу Југославије до 1941**, 1982. Београд;
- **Празнични обичаји југословенских Јевреја**, 1986. Београд;
- **Жидови на тлу Југославије** (у сарадњи са Музејским Простором из Загреба), одржана 1988. у Загребу, 1989. у Београду, а 1990. у Њујорку, САД, и Торонту, Канада
- Две истовремене изложбе:

Сефардска књижевност, издаваштво и публицистика у Југославији, и

Јевреји Битоља на фотографијама Милтона Манакија,

приређене поводом велике манифестације **Сефарад 92** у Културном центру Београда 1992.

- **Логор на Рабу**, поводом 50-годишњице капитулације Италије и ослобођења логора, 1993. Београд;

- **Чипке моје тетке Ерне**, изложба слика Мирјане Драгић – Лехнер, академског сликара, 1993. Београд;

- **Геца Кон – књижевник и издавач**, 1994. Београд;

- **Јеврејска омладинска друштва на тлу Југославије 1919 – 1941**, 1995. Београд;

- **Јевреји Дорћола – Прича о комшијама којих више нема**, приређена је у Рексу, Београд, 1997., а гостовала је у Ерфурту, у Немачкој, 1998.;

Везене тканине, детаљ

„Прича о комшијама којих више нема“
(деталј)

„Животни циклус - обичаји код Јевреја“
(деталј)

- **Животни циклус - обичаји код Јевреја**, приређена у Конаку кнегиње Љубице, Београд, 1998. године, поводом 50-годишњице постојања Јеврејског историјског музеја;

- **Кладово – Транспорт, једна европска прича**, Кладово - Београд – Крагујевац, 2002 – 2003., изложба приређена у оквиру велике међународне манифестације Кладово – Транспорт 2002. у организацији Музеја.

- **Из заробљеничких логора**, изложба цртежа и акварела Моше Мевораха и Рајка Левија; изложба је приређена у Мултикултурном центру у Београду 2003. године поводом Европског дана јеврејске културе.

- **Сефардско наслеђе на Балкану**, изложба у оквиру манифестације Есперанса 2004, а приређена је у Институту Сервантес, Београд 2004.

- **Документа филателистичке јудаике 1**, Београд 2006.

- Серија од три ликовне изложбе – **Алберт Алкалај, Дида Демајо, Бора Барух и Рајко Леви**, приређене у Галерији Института Сервантес 2006 – 2007.

- **Хагаде – од илустрације до илуминације**, Филозофски факултет Београдског Универзитета, Београд 2008.

- **Документа филателистичке јудаике 2**, Београд 2008.

- **Савез јеврејских општина 1919 – 2009, од Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца до Републике Србије**, Центар за културу Стари град, Београд 2010.

„Савез јеврејских општина
1919 – 2009“ (деталј)

Издавачка делатност Јеврејског историјског музеја

Од 1971. године, Музеј објављује **Зборник Јеврејског историјског музеја**. Зборник је периодично издање и обухвата научне и стручне чланке и архивску грађу која се односи на историју Јевреја на Балкану, као и тематски одговарајуће мемоарске прилоге. До данас је објављено 9 бројева Зборника Јеврејског историјског музеја. Првих 6 бројева било је посвећено одређеним темама: Јеврејима Дубровника (свеска 1, 1971), Учешћу Јевреја у Народноослободилачком рату (свеске 2-3, 1973-1975), Јеврејима Југославије (свеска 4, 1979), Јеврејима Суботице (свеска 5, 1987) и Јеврејима Београда (свеска 6, 1992). У припремама наредних бројева Зборника приступ је био слободнији, па су број 7 (1997), број 8 (2003) и број 9 (2009) садржали тематски разноврсне чланке, што се планира и убудуће.

Уз студијске изложбе (изложбе текстила, књига, новина, празничних обичаја, обичаја животног циклуса, омладинских друштава, документарног материјала, итд.) објављивани су каталози, монографије са каталозима и, до сада, два ЦД-а. Најупечатљивија издања Музеја – монографије са каталозима, која су пратила истоимене изложбе, била су:

- **Везене тканине из јеврејских збирки у Југославији**, 1978. Београд;
- **Јеврејска штампа на тлу Југославије до 1941**, 1982. Београд;
- **Празнични обичаји југословенских Јевреја**, 1986. Београд;
- **Геца Кон** – књијар и издавач, 1994. Београд;

- *Јеврејска омладинска друштва на тлу Југославије 1919 – 1941*, 1995. Београд, двојезично издање српски-енглески;
- *Јевреји Дорћола – Прича о комшијама којих више нема*, 1997. Београд, 1997. тројезично издање, српски-енглески-немачки;
- *Животни циклус - обичаји код Јевреја*, 1998. Београд и 1999. истоимени ЦД, двојезично издање, српски-енглески;
- *Документа филателистичке јудаике 2*, 2008. Београд, двојезично издање, српски-енглески. За ово издање, Јеврејски историјски музеј је добио бронзану медаљу на Међународној филателистичкој смотри у Црној Гори 2009. године, у класи филателистичке литературе.

Од посебних издања Музеја наводимо каталог и зборник дискусија са научног скупа *Меноре из Челарева*, Београд 1980 – 1983, док су на тему културе сефардских Јевреја објављене публикације *Сефарди у јужнословенским земљама*, Београд 1992, двојезично издање, српски-енглески, као и књиге *Пословице и изреке сефардских Јевреја Босне и Херцеговине*, Београд 1976. и *Пословице, изреке и приче сефардских Јевреја Македоније*, Београд 1978. оба тројезична издања, српски-енглески-ладино.

Такође, Музеј је издавач едиције од изузетног значаја под називом *Ми смо преживели... Јевреји о Холокаусту*, у којој су сакупљена аутентична сећања Јевреја бивше Југославије на то како су успели да преживе Холокауст. Редакција ове едиције ради, саввим волонтерски, још од 1999. године. Објављено је пет књига на српском језику, од којих су први и други том преведени и објављени на енглеском језику. У плану су преводи и остала три тома. Главни спонзор едиције је био Хаим – Миле Пинкас из Каракаса.

У данашњој технолошкој ери, у издавачку делатност једне установе свакако спада и интернет презентација. Нови, одлично урађен web site Јеврејског историјског музеја може да се „посети“ на адреси:

www.jimbeograd.org

Посебне активности и манифестације Јеврејског историјског музеја

С обзиром на то да је Јеврејски историјски музеј „уникат“ међу музејима у Србији, свакодневни послови који се у њему обављају, веома су бројни. Јеврејски историјски музеј пружа све информације везане за историју, обичаје и културу јеврејске популације на Балкану, односно контактира са људима најразличитијих профила, од научника до аматера, од средњошколаца до позоришних костимографа, новинара,... Од суграђана, до људи са других континената. Међутим, осим свакодневних послова, изложбене и издавачке делатности, требало би нешто рећи и о неким посебним активностима и манифестацијама које је Јеврејски историјски музеј организовао, или учествовао у њиховој организацији.

Једна од најплементијих, вишегодишњих, посебних активности Музеја односила се на Праведнике. Када је 1967. године дошло је до прекида дипломатских односа између Југославије и Израела, морало се одступити од правила понашања по којима медаљу и Повељу части Праведницима уручује лично амбасадор Израела. С обзиром на чињеницу да је Израелска амбасада у Београду затворена, целокупан посао који се односио на пружање свих потребних информација, пријем и даље прослеђивање предлога за Праведнике, контакте и сарадњу са Јад Вашемом а, на крају, церемонијално уручивање медаља и Повеља, преузео је Савез јеврејских општина тадашње Југославије, а од 1989. године за то је, конкретно, био задужен Јеврејски историјски музеј. Највећи број случајева је решаван на овај начин, мада смо приватно сазнавали да су, понекад, поједини Праведници заслугом Јевреја које су спасили, одлазили у Израел да приме своја признања на лицу места. Таква могућност, и то у форми организованог путовања, пружена је 1990-1991. године Праведницима са целе територије бивше Југославије. Путовање је финансирао јеврејски добротвор, господин Харви Сарнер, а организовање групе је обављено посредством Савеза, односно Јеврејског историјског музеја. Та вишемесечна сарадња је била сјајна и резултирала је седмодневним боравком групе Праведника априла месеца 1991. године у Израелу, уз све почести које ти људи заслужују.

Неколико месеци касније, уследио је распад тадашње Југославије, а с њим и суштинска промена у организацији Савеза јеврејских општина ... Ипак, послови око Праведника нису тиме били заустављени, само су подељени према територијалној надлежности.

Иако се, силом прилика, 30 година одступало од правила за третман и доделу признања, може се слободно рећи да је Савез јеврејских општина Југославије, а затим Србије, заједно са својим Јеврејским историјским музејом, приређивао изванредно свечане и успешне скупове посвећене доделама медаља и Повеља части Праведницима из наше земље. Медаље и Повеље су благовремено израђиване у Јад Вашему и допремане у Београд, а уручивао их је председник Савеза. По пажљивој организацији, програму, броју званица и свечаном, увек веома добром расположењу, ти скупови нису ни по чему заостајали за онима које су приређивале амбасаде.

Коначно, 1997. године, отворена је Амбасада Израела у Београду, која је преузела организацију око додела медаља и Повеља нашим Праведницима.

Године 1492. изгнани су Јевреји са Иберијског полуострва. Многи сефарди су настанили Србију и Београд. Пет векова касније, 1992. године у Београду, у организацији нашег Музеја и пријатеља и сарадника међу којима је госпођа Симха Кабиљо – Шутић, историчар књижевности, заузимала посебно место, одржана је вишедневна манифестација једноставног назива **Сефарад 92**. Сефардски "пут суза" обележен је на изванредан начин: организована је свечана академија и концерт сефардске музике на Коларцу; приређене су две изложбе у Културном центру Београда које су привукле пажњу и јавности и медија - Сефардска књижевност, издаваштво и публицистика у Југославији, ауторке Милице Михаиловић, и Јевреји Битоља на фотографијама Милтона Манакија, ауторке Војиславе Радовановић; организован је научни скуп на тему сефардске историје, књижевности и културе и, осим изложбених каталога, објављена је двојезична (српски-енглески) публикација Сефарди у јужнословенским земљама, која и данас служи као помоћна стручна литература.

Ипак, до сада највећа и најсложенија манифестација у организацији Јеврејског историјског музеја, била је **Кладово – Транспорт**, којом је обележена трагедија јеврејских избеглица из европских земаља, у периоду од 1939. до њиховог уништења 1942. године. Група од преко хиљаду Јевреја углавном из Аустрије, покушала је, пловећи Дунавом кроз Југославију, да стигне до Црног мора, са планом да се преко Турске пребаци у Израел (Палестину). План није успео, довољно је рећи то да група није могла да пређе нашу границу и остала је на слећеном Дунаву код Кладова ... Ситуација се све више компликовала до немачке окупације Србије, и општег геноцида над целокупним јеврејским становништвом. Преживела је само група јеврејске деце из Транспорта која је, после низа страшних догађаја, стигла на територију данашњег Израела.

Идеју за овај амбициозан пројекат који је успешно реализован у октобру 2002. године, дао је господин Александар Фреди Мошић, такође пријатељ нашег Музеја. Припреме су трајале неколико месеци, и Музеј је успео да успостави контакте са групом преживелих из Транспорта и да им организује пут и седмодневни боравак у Београду. Већина "деце" из Транспорта настањена су у Израелу, тако да су одатле и допутовали, изузев једне породице која је дошла из Аустрије. Сви су повели своју децу, унуке, ближе рођаке ... Приређен им је свечан дочек у згради Јеврејске општине Београд. Током наредних седам дана, у Београду, Кладову и Шапцу одржане су комеморације жртвама Транспорта, а у Кладову је откривен изузетан споменик жртвама, који је пројектовала госпођа архитекта Мими Бихаљи – Вучковић. Приређене су две изложбе: изложба нашег Музеја под називом **Кладово – Транспорт, јед-**

на европска прича, која је прво била постављена у Културном центру Кладова, касније у Београду и Крагујевцу на позив, и организовано је гостовање изложбе Јеврејског музеја из Беча **Кладово – бекство у Палестину (Kladovo – Escape to Palestine)**, која је свечано отворена у Народном музеју у Београду. Од посебног значаја је био међународни Округли сто на тему Кладовски транспорт. Учествовало је 15 историчара из Србије, Аустрије, Немачке, Израела, Хрватске и Америке. Округли сто је привукао велику медијску пажњу. Цела манифестација праћена је одговарајућим публикацијама, направљен је један ЦД и, кратко време после манифестације, објављен је двојезични (српско-енглески) Зборник радова и дискусија са Округлог стола.

Изузев Јеврејског историјског музеја који је ову изузетну манифестацију организовао и у њој учествовао под покровитељством Савеза јеврејских општина Србије, спонзори су били амбасаде Аустрије и Немачке, затим аустријски Национални фонд за жртве националсоцијализма, СО Кладово, Народни музеј Београд, Народни музеј Шабац, Југословенска Кинотека и Министарство за културу Републике Србије.

הדר אהרן ובניו
ראשיתו מרת גיור
שנת תקפ"ו תפ"א